

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради
Бердянського державного
педагогічного університету
від 02.09.2021 р., протокол № 01

Актуальні проблеми граматики української мови

(назва освітнього компоненту)

ПРОГРАМА

обов'язкової навчальної дисципліни

підготовки	<u>магістра</u> (назва ступеня вищої освіти)
спеціальності	<u>035 Філологія</u> (шифр і назва спеціальності)
спеціалізації	<u>035.01 українська мова і література</u> (шифр і назва предметної спеціальності)
освітньо-професійної програми	<u>«Філологія»</u> (назва освітньо-професійної програми)

Бердянськ, 2021

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Валентина ЮНОСОВА, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та славістики

Обговорено та рекомендовано методичною радою Бердянського державного педагогічного університету 17.06.2021 р., протокол № 10.

ВСТУП

Програма обов'язкової навчальної дисципліни «Актуальні проблеми граматики української мови» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Філологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.01 українська мова та література.

Предметом навчальної дисципліни є граматична структура сучасної української літературної мови.

Міждисциплінарні зв'язки: сучасна українська мова (1, 2, 3, 4 курси першого (бакалаврського) рівня вищої освіти), історична граматики української мови, історія української мови, загальне мовознавство, українська діалектологія, стилістика.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми граматики української мови» є ознайомлення студентів освітнього ступеня «магістр» із новітніми напрацюваннями української мовознавчої науки в галузі морфології та синтаксису з позицій функційно-категорійної граматики, сприяння формуванню в них науково-лінгвістичного мислення.

1.2. Основним завданням вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми граматики української мови» є:

- поглибити і закріпити знання основних теоретичних положень, актуальних питань мовознавства, морфології та синтаксису;
- ознайомити студентів із новітніми розробками в галузі морфології та синтаксису української мови;
- виробити навички сучасних підходів до аналізу мовних явищ;
- сприяти формуванню в майбутніх філологів системи знань та вмінь, необхідних для проведення мовознавчих досліджень.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких компетентностей та продемонструвати такі результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
ІК. Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі лінгвістики і літературознавства в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. ЗК 1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.	ПРН 1. Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного вдосконалення. ПРН 2. Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування;

<p>ЗК 3. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК 9. Здатність до адаптації в новій ситуації.</p> <p>ЗК 11. Здатність проведення досліджень на належному рівні.</p> <p>СК 1. Здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах.</p> <p>СК 3. Здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки.</p> <p>СК 4. Здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного/мовленнєвого й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.</p> <p>СК 6. Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань.</p> <p>СК 7. Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.</p>	<p>презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами.</p> <p>ПРН 3. Застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження в конкретній філологічній галузі.</p> <p>ПРН 7. Аналізувати, порівнювати і класифікувати різні напрями і школи в лінгвістиці.</p> <p>ПРН 9. Характеризувати теоретичні засади (концепції, категорії, принципи, основні поняття тощо) та прикладні аспекти обраної філологічної спеціалізації.</p> <p>ПРН 10. Збирати й систематизувати мовні, літературні, фольклорні факти, інтерпретувати й перекладати тексти різних стилів і жанрів (залежно від обраної спеціалізації).</p> <p>ПРН 11. Здійснювати науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.</p> <p>ПРН 12. Дотримуватися правил академічної доброчесності.</p> <p>ПРН 13. Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань, власну точку зору на них та її обґрунтування як фахівцям, так і широкому загалу, зокрема особам, які навчаються.</p> <p>ПРН 14. Створювати, аналізувати та редагувати тексти різних стилів та жанрів.</p> <p>ПРН 15. Обирати оптимальні дослідницькі підходи й методи для аналізу конкретного лінгвістичного чи літературного матеріалу.</p> <p>ПРН 16. Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації чи суперечливих вимог.</p>
---	---

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 6 кредитів ЄКТС / 180 годин.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Граматика як наука, її різновиди. Граматика як розділ мовознавчої науки. Три граматичні підсистеми: синтаксис, морфологія і словотворення. Єдність граматичних і лексичних значень. Граматичне значення і граматична форма. Способи вираження граматичних значень: синтетичний, аналітичний, аналітично-синтетичний, супрасегментний. Поняття граматичної категорії і грамеми. Типи граматичних категорій: морфологічні, словотвірні і синтаксичні; послідовно корелятивні, непослідовно корелятивні, некорелятивні; реляційні і референційні граматичні категорії.

Тема 2. Морфологія. Частини мови як основні морфологічні одиниці. Класифікації частин мови в українському мовознавстві. Принципи і критерії виділення частин мови. Гетерогенні й гомогенні класифікації частин мови. Традиційна десятикомпонентна система частин мови. Система частин мови за В. В. Виноградовим, І. К. Кучеренком. Питання про частини мови в лінгвістичних працях сьогодення.

Тема 3. Іменник як одна з центральних частин мови. Категорія відмінка як послідовно корелятивна категорія іменника. Типи морфологічних категорій іменника: послідовно корелятивна категорія відмінка; непослідовно корелятивна категорія числа; некорелятивні категорії роду та істот/неістот. Ієрархія відмінкової системи: центральні, напівцентральні, напівпериферійні й периферійні відмінки.

Тема 4. Динамічні процеси в іменниковому відмінюванні. Варіантні закінчення іменників. Флексійна конкуренція родового і давального відмінків. Розвиток варіантних форм знахідного відмінка в іменниках чоловічого роду однини II відміни. Знахідний – родовий відмінок у заперечних конструкціях. Новітні тенденції у вживанні відмінкових закінчень іменників жіночого роду III відміни. Особливості словозміни іменників II відміни в місцевому відмінку. Варіантні форми кличного відмінка. Проблема відбиття морфологічних змін у сучасних правописних виданнях.

Тема 5. Категорія роду як некорелятивна (класифікаційна) категорія іменника. Співвідношення семантико-граматичного і формально-граматичного змісту в категорії роду. Корелятивні форми чоловічого й жіночого роду. Новітні фемінитиви в сучасній українській мові, особливості творення. Рід запозичених іменників. Варіантні родові форми іменників іншомовного походження. Граматичні зміни в морфологічному роді аббревіатур. Категорія істот / неістот як класифікаційна категорія іменника, її зв'язок з категорією відмінка.

Тема 6. Категорія числа як непослідовно корелятивна (словозмінно-класифікаційна) категорія іменника. Два різновиди категорії числа: число з семантико-граматичним змістом та число з формально-граматичним змістом. Іменники *singularia tantum* та іменники

pluralia tantum. Зміни в кореляційних формах числа іменників у сучасній українській мові.

Тема 7. Власне-дієслівні та невласне-дієслівні граматичні категорії. Час і спосіб – центральні власне-дієслівні категорії. Власне-теперішній і невласне-теперішній час. Минулий час, його значення та форми. Форми майбутнього часу. Власне-дієслівна словозмінна категорія способу. Умовний, наказовий, бажальний та спонукальний способи дієслів. Категорія виду як власне-дієслівна категорія мішаного типу. Творення видових пар. Невласне-дієслівні категорії особи, числа і роду. Морфолого-словотвірні-синтаксичні категорії стану та перехідності / неперехідності. Категорійний статус валентності дієслова.

Тема 8. Інфінітив. Предикативні форми на -но, -то. Дієприкметник у сфері дієслова. Інфінітив як специфічна міжчастиномовна граматична форма. Проблема статусу інфінітива та його місця в системі частин мови в українському мовознавстві. Формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції інфінітива. Предикативні форми на *-но*, *-то* як одне з основних дієслівних утворень, їхні семантико-синтаксичні ознаки, особливості вживання. Подвійна природа дієприкметника: його зв'язок з прикметником та дієсловом. Прикметникові синтетичні та дієслівні аналітичні утворення.

Тема 9. Граматична периферія частин мови. Критерії виділення периферійних частин мови. Семантико-синтаксичні ознаки прикметника як периферійної частини мови, первинні і вторинні прикметники, займенникові прикметники. Семантико-синтаксичні ознаки прислівника, займенникові прислівники. Дієприслівник як синтаксичний і морфологічний прислівник.

Тема 10. Числівник як найпериферійніша частина мови. Проблема частиномовної природи числівника. Семантичні розряди числівників. Особливості сполучуваності числівників з іменниками. Відмінювання числівників. Займенникові слова в системі частин мови: займенникові іменники, займенникові прикметники, займенникові числівники, займенникові прислівники. Перехід незайменникових слів у займенникові (прономіналізація).

Тема 11. Синтаксичні одиниці. Прості речення. Вчення про три синтаксичні одиниці: речення, словосполучення й мінімальну синтаксичну одиницю. Речення як основна синтаксична одиниця. Елементарні й неелементарні синтаксичні одиниці. Формально-граматична організація простого речення. Основні формально-граматичні типи простого речення: двоскладні, односкладні й нечленовані прості речення. Нові підходи до класифікації членів речення. Головні члени речення. Прислівні і детермінантні другорядні члени речення. Формально-синтаксичний мінімум простого речення. Формально елементарні і формально неелементарні прості речення.

Тема 12. Складні речення. Формально-синтаксична, семантико-синтаксична й комунікативна організація складних речень. Елементарні й

неелементарні складні речення. Принципи класифікації складних речень. Складносурядні, складнопірядні, безсполучникові складні речення. Логіко-граматичний, формально-граматичний і структурно-семантичний принципи класифікації складнопірядних речень. Проблема статусу складних безсполучникових речень у сучасній лінгвістиці.

3. Рекомендована література

Основна

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. 336 с.
3. Загнітко А. П., Вінтонів М. О., Сегін Л. В. Український синтаксис: навчально-практичний комплекс: в 2 ч. 2-ге вид., доповн. Донецьк–Слов'янськ: Дон НУ, 2011. 652 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / за ред. К. Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
6. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академ. граматики укр. мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
7. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
8. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко та ін. Київ: Знання, 2010. 374 с.
9. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко та ін; за ред. А. П. Грищенка. 2-е вид. Київ: Вища школа, 1997. 493 с.
10. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Додаткова

1. Адмони В. Г. Структура грамматического значения и его статус в системе языка. *Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках*. Ленінград: Наука, 1979. С. 6–36.
2. Алпатов В. М. О разных подходах к выделению частей речи. *Вопросы языкознания*. 1986. № 4. С. 37–46.
3. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове): учеб. пособие для вузов / отв.ред. Г. А. Золотова. 3-е изд., испр. Москва: Высшая школа, 1986. 640 с.

4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення: монографія. Київ: Наук. думка, 1983. 219 с.
5. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. – Київ: Наук. думка, 1992. 224 с.
6. Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови. *III Міжнародний конгрес україністів (26–29 серпня 1996 р.)*. *Мовознавство*. Харків, 1996. С. 177–181.
7. Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*: зб. наук. праць. Вінниця. 2000. Серія: Філологія. Вип. 2. С. 3–6.
8. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті: монографія. Київ: Наук. думка, 1998. 256 с.
9. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови: монографія / Інститут української мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.
10. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1991. – 76 с.
11. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
12. Ковалик І. І. Про лінгвальні категорії, їх властивості і види. *Мовознавство*. 1980. № 5. С.10–13.
13. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
14. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія: в 2-х ч. Київ: Вид-во Київ. ун-ту. 1961. Ч. I. 1961 172 с.; Ч. 2. 1964. 159 с.
15. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові: монографія. Київ: Рад. школа, 1974. 184 с.
16. Ожоган В. М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови: монографія. Київ, 1997. 230 с.
17. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
18. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: монографія / Інститут української мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.
19. Юносова В. О. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові: монографія / Інститут української мови. Київ, 2003. 126 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека БДПУ (www.bdpu.org/library)

2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)
3. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.mova.info>)
4. Google Академія (<https://scholar.google.com>)
5. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.rozum.org.ua>)
6. Портал української мови та культури (<http://www.slovyk.net>)
7. Український лінгвістичний портал <http://ulif.org.ua>
8. Мовознавство на сторінці Ізборник
<http://litopys.org.ua/links/inmovozn.htm>

4. Методи навчання:

Словесні (пояснення, розповідь, лекція, бесіда), наочні (ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження), практичні (вправи різних типів, практичні та дослідні роботи), методи письмового і тестового контролю.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит

6. Система оцінювання.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64			задовільно
50-57	E (задовільно)		
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

